

Ensikertalaisille tuomittavien vankeusrangaistusten lajinvalinta

HAKUSANAT: rikosoikeus, rangaistuksen määrääminen, rangaistuslajin valinta, vankeusrangaistus

1. Johdanto

Rikoslain mukainen seuraamusjärjestelmä rakentuu ajatukselle rangaistuslajien asteittaisesta ankaroitumisesta.¹ Vankeutta edellyttävissä rikoksissa kyseinen ajatus toteutuu lainsäädännössä siten, että ehdollinen vankeus on rikoslain 6 luvun 9 §:n mukaan ensisijainen seuraamus, kun rangaistus on pituudeltaan enintään kaksi vuotta ja kun rikoksen vakavuus, tekijän syyllisyys tai hänen aikaisempi rikollisuutensa ei edellytä ehdotonta vankeutta.

Ehdollisen vankeusrangaistuksen käyttöala on jatkuvasti laajentunut niin lainsäädännössä kuin oikeuskäytännössäkin, minkä lisäksi ehdottoman vankeuden vaihtoehtoiksi on viimeksi kuluneiden vuosikymmenten aikana kehitetty erilaisia seuraamuksia, kuten yhdyskuntapalvelu ja valvontarangaistus. Kun sotienjälkeisenä aikana ehdolliset vankeusrangaistukset muodostivat noin kolmanneksen kaikista vankeusrangaistuksista, kasvoi niiden osuus 1970-luvun lopulla jo noin puoleen.² Vuosituhannen vaihteeseen tultaessa osuus oli vakiintunut selvästi yli puoleen.³ Tällä hetkellä lähes kaksi kolmesta vankeusrangaistuksesta tuomitaan ehdollisena.⁴

* *Heikki Kempainen*, OTT, FM, VT, esittelijäneuvos, korkein oikeus. Kirjoittaja kiittää Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin Nino Lindströmiä, Sasu Tyniä ja Kimmo Nuotiota avusta artikkelissa käsitellyn empiirisen aineiston keräämisessä.

1. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevaksi lainsäädännöksi 44/2002 vp, s. 185–186 ja esim. KKO 2016:56, kohta 23.
2. Sotienjälkeisestä käytännöstä ks. hallituksen esitys Eduskunnalle ehdollista rangaistusta koskevan lainsäädännön uudistamiseksi 108/1975 II vp, s. 1. 1970-luvun lopun muutos oli selvää seurausta vuonna 1976 voimaan tulleesta lainmuutoksesta, jota käsitellään tarkemmin luvussa 2. Ks. tilastoista Per Lindholm, Ehdollisen rangaistuksen käytöstä, s. 102–133 teoksessa Rangaistuksen mittaamisesta. Lakimiesliiton Kustannus 1980, s. 105.
3. Vuosituhannen vaihteen tilanteesta ks. hallituksen esitys Eduskunnalle ehdollista vankeutta koskeviksi rikoslain säännöksiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 177/2000 vp, s. 6.
4. Frida Emilia Kuusisto Mäkelä – Chris Carling (toim.), Seuraamusjärjestelmä 2021: Kontrollijärjestelmä tilastojen ja tutkimusten valossa. Helsingin yliopisto 2023, s. 99.

Vankeusrangaistusten lajinvalinnassa vaikuttavat perusteet liittyvät osin käsiteltävänä olevan rikoksen arviointiin ja osin tekijän aikaisempaan rikollisuuteen. Tässä artikkelissa tarkastellaan ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välistä lajinvalintaa ensikertalaisten tapauksessa ja erityisesti sitä, missä vaiheessa rikoksen vakavuus ja tekijän syyllisyys painavat vaakakupissa ensikertalaisuutta enemmän ja edellyttävät ehdottoman vankeuden tuomitsemista. Kysymys on siis erityisesti pitkäkhöjen eli kahta vuotta lähestyvien vankeusrangaistusten lajinvalinnasta, jota voidaan pitää ensikertalaisten tapauksessa rikosoikeudenkäynnissä huomattavasti merkityksellisempänä kysymyksenä kuin rangaistuksen pituutta.

Pitkäkhöjen vankeusrangaistusten lajinvalinnan tarkastelu on erityisen kiinnostavaa sen vuoksi, että varsin vakiintuneen käsityksen mukaan kahta vuotta lähestyvissä vankeusrangaistuksissa lajinvalinnan ehdollista vankeutta puoltava oletama alkaa kääntyä ehdottoman vankeuden puolelle. Tuoreessa oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin kiinnitetty huomiota siihen kiistatta kiintoisaan tilastohavaintoon, että ehdollisena tuomittujen pitkien vankeusrangaistusten osuus on jatkuvasti kasvanut ja että nykyisin yli kolmasosa jopa kahden vuoden pituisista vankeusrangaistuksista tuomitaan ehdollisena.⁵ Ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välistä rangaistuslajin valintaa on viime vuosikymmenien kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa käsitelty lähinnä osana rangaistuksen määräämisen yleisesityksiä, eikä nyt esitettyyn tutkimuskysymykseen ole oman käsitykseni mukaan aikaisemmin erityisesti keskitytty.⁶

Artikkelin tarkoituksena on muodostaa lainsäädännön, oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden avulla kokonaiskuva siitä, miten rangaistuslajin valintaa koskevia rikoksen vakavuuden ja tekijän syyllisyyden perusteita on tulkittu ja minkälaisissa tilanteissa ensikertalaisille tuomittavien vankeusrangaistusten ehdollisuutta koskeva oletama väistyy. Tarkasteltavana on muun muassa rikostyyppien vaikutus lajinvalintaan ja se, kääntyykö edellä mainittu oletama eri vaiheessa eri rikosten ollessa kyseessä. Tutkimuksen keskiössä ovat korkeimman oikeuden

5. Saila Tuomala, Tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistaminen tunnustamisoikeudenkäynnissä. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2023, s. 254–256.

6. Yleisesityksistä ks. Tapio Lappi-Seppälä, Rikosten seuraamukset. *WSOY* 2000, s. 176–187; Jussi Matikkala, Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. 2. p. *Edita* 2021, s. 113–121 ja Jussi Tapani – Matti Tolvanen – Heikki Kempainen, Rikosoikeus – rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. 4. p. *Alma Talent* 2022, s. 173–188. Erillisistä tutkimuksista ks. Timo Haikonen, Rangaistuksen määrääminen talousrikoksissa – ehdollinen vai ehdoton vankeusrangaistus?, s. 101–125 teoksessa Tapio Lappi-Seppälä – Veera Kankaanrinta (toim.), *Rangaistuksen määrääminen*. Helsingin hovioikeus 2013; Pirjo Aaltonen, Ehdollisen vankeuden perusteleväminen vuoden 2001 uudistuksen jälkeen: havaintoja erityisesti korkeimman oikeuden ja Helsingin hovioikeuden ratkaisukäytännöstä, s. 352–363 teoksessa Mika Huovila – Raimo Lahti – Timo Ojala (toim.), *Rikostuomion perusteleväminen*. Helsingin hovioikeus 2005 ja Kirsi Kohonen, Lajinvalinta ehdollisen ja ehdottoman vankeusrangaistuksen välillä: erityisesti väkivaltarikoksissa, s. 334–345 teoksessa Raimo Lahti – Timo Ojala (toim.), *Rikosoikeuden uudistuneet yleiset opit*. Helsingin hovioikeus 2004.

oikeuskäytännön systemaattinen läpikäynti ja ratkaisukäytännössä omaksuttujen tulkintalinjojen kriittinen tarkastelu. Tämän lisäksi tutkimus perustuu tätä tarkoitusta varten kerätyn sadoista käräjäoikeustuomioista koostuvan aineiston analyysiin. Kysymyksessä on siis lainoppia ja empiriaa yhdistelevä tutkimus.

Ensikertalaisuudella tarkoitetaan tässä artikkelissa sitä, että rikoksesta syytetyllä ei ole tuomion antamishetkellä rikosrekisteristä ilmeneviä aikaisempia vankeusrangaistuksia.⁷ Lajinvalintasäännösten vakiintuneessa tulkinnassa ensikertalaisuuden määritelmä on hieman laajempi, sillä aikaisemmalla rikollisuudella tarkoitetaan tilanteita, joissa rikoksesta syytetty on tuomittu vankeusrangaistukseen ennen käsiteltävänä oleviin rikoksiin syyllistymistä.⁸ Syytetty voi siis olla ensikertalainen, vaikka hänet olisikin tuomittu aikaisemmin, kunhan käsiteltävänä olevat rikokset on tehty ennen aikaisempaa tuomiota. Viimeksi mainitut tapaukset saattavat kuitenkin joissain tilanteissa tulla arvioitavaksi eri tavalla kuin ensikertalaisuus käsitteen suppeammassa muodossa; käsittelem näitä erityistapauksia lajinvalinnan kannalta lyhyesti luvussa 3.

Pitkien ehdollisten vankeusrangaistusten tuomitsemiseen liittyy olennaisesti kysymys rikoslain 6 luvun 10 §:ssä säädetystä oheisseuraamuksista. Tässä artikkelissa oheisseuraamukset on kuitenkin rajattu tarkastelun ulkopuolelle.

2. Lainsäädännön tausta ja nykytila

Ehdollisen vankeusrangaistuksen kriminaalipoliittisina tausta-ajatuksina voidaan pitää erityispreventiota, varoitusta ja rangaistusresurssien jakamista. Ehdollisen vankeuden keskeisenä tarkoituksena on toimia vakavana varoituksena ja ohjata rikosentekijää rikoksettomaan elämään. Rangaistuksen täytäntöönpano jää riippuvaiseksi siitä, tekeekö tuomittu uusia rikoksia hänelle asetettuna koeaikana. Ehdollisen vankeuden kriminaalipoliittisena perusteluna on erityisesti tieto ehdottoman vankeusrangaistuksen monentyyppisistä haittavaikutuksista. Ehdollinen vankeus on myös varsin edullinen rangaistusmuoto.⁹ Toisaalta yleispreventio saattaa edellyttää, ettei kovinkaan pitkiä vankeusrangaistuksia tuomita

7. Aikaisemmat sakkorangaistukset eivät ole käytännössä relevantteja ehdottoman ja ehdollisen vankeuden välisen lajinvalinnan kannalta. Syytetyllä voi tietysti olla esimerkiksi siinä määrin vanhoja vankeusrangaistuksia, että häneen suhtaudutaan käytännössä kuin ensikertalaiseen. Artikkelissa keskitytään kuitenkin selvyuden vuoksi ”aitoihin” ensikertalaisiin.

8. HE 44/2002 vp, s. 205.

9. Ks. kootusti Lappi-Seppälä 2000, s. 173–175; Matikkala 2021, s. 111 ja taustasta laajemmin Inkeri Anttila, *The Conditional Prison Sentence and Finnish Crime Control Ideology*, s. 7–15 teoksessa Erik Nerep – Wiweka Warnling-Nerep (red.), *Festskrift till Jacob W. F. Sundberg*. Norstedts Juridik 1993.

ehdollisena. Ehdollisen vankeusrangaistuksen lainsäädäntöhistoriassa onkin ha-
vaittavissa tasapainottelua näiden eri suuntaan vievien tavoitteiden välillä.

Ehdollisen vankeusrangaistuksen tuomitsemisesta säädettiin vuoteen 1976
saakka laissa ehdollisesta rangaistustuomiosta (44/1918). Kyseisen lain 1 §:n
mukaan enintään yhden vuoden vankeusrangaistus voitiin tuomita ehdollisena.
Ehdollista rangaistustuomiota voitiin lain 3 §:n 1 momentin mukaan käyttää
ainoastaan silloin, kun rikosentekijän aikaisempaan elämään sekä rikoksen
vaikuttimiin ja sen teossa ilmaantuneisiin asianhaaroihin nähden voitiin olettaa,
että hän ottaa ojentuakseen, vaikka rangaistusta ei pantaisikaan täytäntöön. Lain
2 §:n mukaan ehdollista tuomiota ei voitu käyttää, jos syytetty rikoksen tekemistä
edeltäneiden viiden vuoden aikana oli tuomittu pitemmäksi ajaksi kuin yhdeksi
vuodeksi vankeuteen.¹⁰

Uusi laki ehdollisesta rangaistuksesta (135/1976) tuli voimaan 1.4.1976. Lain
1 §:n 1 momentin mukaan yhdestä tai useammasta rikoksesta tuomittu enintään
kahden vuoden vankeusrangaistus tai sakko voitiin määrätä ehdolliseksi siten
kuin kyseisessä laissa säädettiin. Lain 1 §:n 2 momentissa säädettiin vankeuden
ehdolliseksi määräämisen perusteista. Säännöksen mukaan vankeusrangais-
tus voitiin määrätä ehdolliseksi, jollei yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen
vaatinut rangaistuksen tuomitsemista ehdottomana. Lain 2 §:ään sisältyi vielä
rikoksen uusimista koskeva säännös, jossa todetaan, että jos syytetty rikoksen
tekemistä lähinnä edeltäneiden kolmen vuoden aikana oli tuomittu pitemmäksi
ajaksi kuin yhdeksi vuodeksi vankeuteen, ei uutta rangaistusta ollut määrättävä
ehdolliseksi, ellei siihen ollut erityisiä syitä. Uudessa laissa oli siis omaksuttu
ehdollista vankeutta puoltava olettava mutta toisaalta säilytetty vanhan lain
mukainen rikoksen uusimista koskeva käänteinen olettava.

Lain esitöissä ehdollisen rangaistuksen soveltamisalan laajentamista enintään
kahden vuoden vankeusrangaistuksiin perusteltiin muun muassa viittaamalla
tilanteisiin, joissa rikoksesta on mitattu yleistä käytäntöä lievempi rangaistus
vain siksi, että rangaistus voidaan tuomita ehdollisena. Lisäksi viitattiin tuolloin
voimassa olleeseen rangaistusten yhdistämisen käytäntöön ja siihen, että yhden
vuoden raja saattoi ylittyä useasta suhteellisen vähäisestä rikoksesta tuomitussa
yhdistetyssä rangaistuksessa.¹¹

Vuoden 1918 lain 3 §:ään sisältyneet erityisestävät perusteet korvattiin vuo-
den 1976 laissa yleisestäväksi luonnehditulla viittauksella yleiseen lainkuuliai-

10. Ennen kyseisen säännöksen 1.7.1975 voimaan tullutta muutosta raja oli ollut kuudessa kuu-
kaudessa.

11. HE 108/1975 II vp, s. 3. Oikeuskirjallisuudessa epäiltiin, että oikeuskäytännössä tultaisiin muu-
toksesta huolimatta todennäköisesti pidättymään tuomitsemasta yli yhden vuoden pituinen
vankeusrangaistus ehdollisena, ja tällaista pidettiin jopa poikkeuksellisenä. Ks. Olavi Heinonen,
Rangaistuslajin valinta. Lakimies 1976, s. 139–151, 150–151. Vrt. kuitenkin Lindholm 1980, s.
118.

suuteen.¹² Rangaistuksen ehdottomuus aiheutui lain esitöiden mukaan siitä, että ehdollisuus käsiteltävänä olevassa yksittäistapauksessa voisi horjuttaa kunnioitusta lakia kohtaan.¹³ Lainkuuliaisuuden vaatimuksen oli tarkoitus koskea yksittäistä rikosta, ei yleisesti koko rikostyyppiä. Toisaalta lakivaliokunta viittasi siihen, että ehdollisen rangaistuksen käyttöalan ja tuomioistuimen harkintavallan kasvaessa voitiin kiinnittää huomiota myös erityisistä näkökohtiin.¹⁴

Nykymuotonsa ehdollisen vankeusrangaistuksen tuomitsemista koskevat säännökset saivat kahdessa 2000-luvun alkuvuosiin sijoittuneessa lainmuutoksessa. Ensin 1.9.2001 voimaan tullessa muutoksessa ehdollisesta rangaistuksesta annettu laki kumottiin ja sitä koskevat säännökset siirrettiin rikoslain 2 b lukuun. Muutamaa vuotta myöhemmin rikoslain yleisten oppien uudistamisen yhteydessä ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä tehtävää harkintaa sekä ehdollisen vankeuden oheisseuramuksia koskevat rikoslain 2 b luvun säännökset siirrettiin muuttamattomina rikoslain 6 luvun 9 ja 10 §:ksi.

Rikoslain 6 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan määräaikainen, enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi, jollei rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista. Vuonna 2001 yleinen lainkuuliaisuus siirtyi siis lajinvalintaperusteena historiaan ja sen tilalle otettiin arviointiperusteiksi rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys sekä tekijän aikaisempi rikollisuus. Kuten jo vuoden 1976 lain aikana säännöksen sanamuodon mukaan ehdollisen vankeuden tuomitseminen on pääsääntö, josta voidaan säännöksessä mainituin perustein poiketa.

Lain esitöissä todettiin, että yleisen lainkuuliaisuuden ilmentämä yleistyvyys soveltuu huonosti yksittäisen lajinvalintaa koskevan ratkaisun kriteeriksi. Sitä pidettiin myös liian epämääräisenä soveltamisohjeena, mikä oli johtanut rangaistuskäytännön epäyhtenäisyyteen. Myös yleisestäävyyden vaikutusten nähtiin tulevan riittävästi huomioon otetuksi uusien arviointiperusteiden kautta. Toisaalta lakiin otettuja lajinvalinnan arviointiperusteita oli tosiasiaassa sovellettu oikeuskäytännössä jo aikaisemmin.¹⁵

Edelleen lain esitöissä tuotiin esiin, että rikoksen vakavuudella viitataan ensi sijassa ulkoiseen teonkuvaukseen, ennen kaikkea aiheutettuun vahinkoon ja teolla tuotettuun vaaraan. Mitä pitempi rangaistus on, sitä vähäisemmät ovat mahdollisuudet ehdollisen rangaistuksen käyttöön. Tämä ilmenee myös ehdollisen vankeuden soveltamisalan rajauksessa: rikos, josta tuomitaan yli kahden

12. Hallituksen esityksen muotoilu ”yleisen edun edellyttämä lainkuuliaisuus” muuttui valiokuntakäsittelyssä ”yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitämiseksi”.

13. HE 108/1975 II vp, s. 3 ja lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä ehdollista rangaistusta koskevan lainsäädännön uudistamiseksi 7/1975 II vp, s. 1.

14. LaVM 7/1975 II vp, s. 1.

15. HE 177/2000 vp, s. 11–12, 18. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä ehdollista vankeutta koskeviksi rikoslain säännöksiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 8/2001 vp, s. 4.

vuoden vankeusrangaistus, on yleensä niin törkeä, ettei ehdollinen vankeus tule kysymykseen.¹⁶

Pitkälti samat näkemykset toistettiin myös rikoslain yleisten oppien uudistusta koskevissa esitöissä. Niiden mukaan ehdollisen vankeusrangaistuksen sovellettavuus heikkenee rikoksen törkeyden ja rangaistuksen pituuden kasvaessa. Kahden vuoden ylärajaa lähestyvissä rangaistuksissa oletuksen voi katsoa jo kääntyneen päinvastaiseksi. Toisin sanoen pitkissä vankeusrangaistuksissa täytyy löytyä erityisiä syitä ehdollisen vankeusrangaistuksen tueksi.¹⁷ Aiemmissa lain esitöissä on tällaisina erityisinä syinä mainittu esimerkiksi pitkään tutkintavankeusaikaan, syytetyn vakavaan sairauteen tai muuttuneeseen elämäntilanteeseen liittyvät kohtuusperusteet.¹⁸

Kun lajinvalintasäännökset siirrettiin rikoslain 6 lukuun rikoslain yleisten oppien uudistamisen yhteydessä, tuli entistä selvemmäksi myös rangaistuksen määräämisen yleisten perusteiden soveltuvuus niin rangaistuksen mittaamista kuin lajinvalintaakin koskeviin ratkaisuihin.¹⁹ Rikoslain 6 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan rangaistusta määrättäessä on otettava huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Saman säännöksen 3 momentin mukaan rangaistuslajin valinnassa noudatetaan lajinvalintaa koskevien erityissäännösten lisäksi rangaistuksen mittaamisperusteita. Näin ollen huomioitavaksi tulee muun ohella rikoslain 6 luvun 4 §, jonka mukaan rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen. Esitöiden perusteella lajinvalintasäännöksen ilmausta ”rikoksen vakavuus” lienee tulkittava samalla tavalla kuin rikoslain 6 luvun 4 §:ssä käytettyjä ilmauksia ”rikoksen vahingollisuus ja vaarallisuus”.²⁰

16. HE 177/2000 vp, s. 18. Esitöiden ”yleensä” on hieman hämmentävä, sillä yli kahden vuoden vankeusrangaistusta ei voida tuomita ehdollisena. Ilmeisesti ”yleensä” tarkoittaa kuitenkin tässä yhteydessä ”yleisesti ottaen” ja lausumalla siis perustellaan ehdollisen vankeuden kahden vuoden ylärajaa.

17. HE 44/2002 vp, s. 205.

18. HE 177/2000 vp, s. 19.

19. HE 44/2002 vp, s. 186. Tämä oli tosin varsin selvää jo aikaisemmin. Ks. esim. HE 177/2000 vp, s. 18.

20. Ks. myös Matikkala 2021, s. 114.

3. Lajinvalintaa koskevan sääntelyn tulkinnasta

Ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välistä valintaa koskevissa säännöksissä on 1970-luvulta alkaen siirrytty erityisestävistä perusteista kohti yleisestäviä perusteita. Lopulta säännökset on 2000-luvun uudistuksissa pitkälti synkronoitu yleisten rangaistuksen mittaamisperusteiden kanssa, jolloin myös nimenomaisesti yleisestävät perusteet on häivytetty taka-alalle.²¹ Myös lajinvalintaratkaisun taustalla vaikuttavat siis keskeisesti mittaamisperusteiden keskiössä olevat yhdenvertaisuus- ja suhteellisuusperiaatteet.²²

Keskeisenä erona yleisiin mittaamisperusteisiin on kuitenkin edelleen se, että rikosten uusiminen saa lajinvalinnassa jossain määrin erilaisen painoarvon kuin rangaistuksen mittaamisessa, jossa se puolestaan ilmenee lähinnä rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 5 kohdassa säädetyn erillisen koventamisperusteen kautta. Lisäksi lajinvalintaratkaisuun voidaan yleisesti nähdä liittyvän jossain määrin enemmän tapauskohtaista kohtuusharkintaa kuin mittaamisratkaisuun, mikä osaltaan vaikuttaa yhdenvertaisuuden ja suhteellisuuden merkitykseen lajinvalinnan yhteydessä. Esimerkiksi tekoon liittymättömät tuomitun henkilökohtaiset olosuhteet voivat saada ratkaisevaakin painoarvoa ehdollisen vankeuden tuomitsemisen puolesta kiperässä rajanvetotilanteessa.

Ensikertalaisten osalta tilanteen kuitenkin pitäisi olla se, että rangaistuksen mittaamisessa ja lajinvalinnassa vaikuttavat pääasiassa samat seikat: rikoksen vahingollisuus ja vaarallisuus sekä tekijän syyllisyys. Ei siis pitäisi syntyä tilanteita, joissa ensikertalaisen rikos ei esimerkiksi rangaistuksen pituuden perusteella olisi erityisen moitittava mutta joissa vankeus tuomittaisiin silti ehdottomana.²³

Kuten edellä todettiin, lain esitöissä on vuonna 2002 esitetty peukalosääntö, jonka mukaan ehdollisen rangaistuksen tuomitsemista koskeva olettama kääntyy rangaistuksen pituuden lähestyessä kahta vuotta. Korkeimman oikeuden lajinvalintaa koskevissa ratkaisuissa on vakiintuneesti käytetty tätä vastaavaa ilmaisua, jonka mukaan mitä lähempänä rangaistus on kahta vuotta vankeutta, sitä painavampia perusteluja tarvitaan, jotta rangaistus voidaan tuomita ehdollisena.²⁴ Oikeuskäytännössä tai -kirjallisuudessa ei ole kuitenkaan erityisen laajalti

21. HE 44/2002 vp, s. 180: ” – lajinvalinta ja mittaaminen perustuvat suureksi osaksi samoihin seikkoihin.”

22. HE 44/2002 vp, s. 184–186 ja Heikki Kempainen, Rangaistuksen määräämisen perustelevuus. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2021, s. 245.

23. Sen sijaan tekokeskeisiin mittaamisperusteisiin liittymättömät kohtuusnäkökohdat voivat puoltaa pituudeltaan ehdotonta vankeutta edellyttävän rangaistuksen kääntymistä ehdolliseksi. Tyypillisesti mainitut kohtuusnäkökohdat ovat tällöin vaikuttaneet myös rangaistuksen mittaamisessa, mutta mitenkään välttämätöntä tämä ei ole.

24. Kyseinen toteamus on esitetty ensimmäistä kertaa ilmeisesti ratkaisussa KKO 2010:18. Ks. tarkemmin Kempainen 2021, s. 44–45.

pohdittu sitä, missä vaiheessa ehdollista vankeutta koskeva olettama kääntyy. Eräänä peukalosääntönä on pidetty yhden vuoden kuuden kuukauden rajaa.²⁵ Vastaavasti on katsottu, että lajinvalinnan perustelemiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota kahta vuotta lähestyttäessä ja toisaalta tuomittaessa lyhyehköjä vankeusrangaistuksia ensikertalaisille ehdottomana.²⁶

Oikeuskirjallisuudessa on toisaalta katsottu, että rikoksen vakava luonne ja sen saama ankara moitearvostelu voivat johtaa ensikertalaisen tuomitsemiseen ehdottomaan vankeuteen myös silloin, kun rangaistus ei lähentele kahta vuotta. Esimerkkeinä on mainittu seksuaalirikokset, rattijuopumusrikokset, eräät talousrikokset, väkivaltarikokset ja huumausainerikokset.²⁷

Lopuksi on syytä käsitellä vielä erästä poikkeustilannetta, jossa ensikertalaisen tuomitseminen ehdottomaan vankeuteen lyhyenkin rangaistuksen perusteella voi tulla kyseeseen. Kuten luvussa 1 tuotiin esiin, rikoslain 6 luvun 9 §:n 1 momentissa tarkoitettuna aikaisempänä rikollisuutena ei pidetä sellaisia tuomioita, jotka on annettu käsiteltävänä olevien rikosten tekopäivän jälkeen. Näin ollen syytetty voi olla ensikertalainen, vaikka hänellä olisikin rikosrekisterissä yksi tai useampi näennäisesti aikaisempi tuomio. Tässä tilanteessa kaikki tuomiot ovat tyypillisesti keskenään samassa konkurrensiryhmässä eli kaikista syyksi luetuista rikoksista olisi periaatteessa voitu antaa yksi tuomio.

Voi kuitenkin syntyä tilanteita, joissa syytetty tuomitaan useassa eri oikeudenkäynnissä sellaisista rikoksista, jotka samalla kertaa käsiteltynä olisivat edellyttäneet ehdotonta vankeutta. Näissä tilanteissa syytetyn kokonaisrikollisuus voi lain esitöiden mukaan olla siinä määrin vakavaa, että ehdottoman vankeuden tuomitseminen saattaa olla perusteltua ensikertalaisuudesta huolimatta.²⁸ Ajatellaan esimerkiksi tilannetta, jossa henkilö on tuomittu aikaisemmin kolmeen yhden vuoden pituiseen ehdolliseen vankeusrangaistukseen ilman, että yksikään tuomio on lajinvalintasäännöksen tarkoittamaa aikaisempaa rikollisuutta. Näiden kolmen tuomion jälkeen käsiteltäväksi tulee edelleen samaan konkurrensiryhmään kuuluvia rikoksia, joista mitataan lyhyt, muutaman kuukauden pituinen vankeusrangaistus. Tällainen vankeusrangaistus voisi käsitykseni mukaan tulla tuomittavaksi ehdottomana sen pituudesta huolimatta.

25. Kempainen 2021, s. 246.

26. Viimeksi mainitusta tilanteesta ks. KKO 2023:30, kohta 20. Oikeuskirjallisuudesta ks. Kempainen 2021, s. 248 ja Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 8.11.2007 (Laatuhanke 2007), s. 9, jonka mukaan lajinvalinnan perusteluvollisuuteen tulee kiinnittää erityistä huomiota, jos rangaistuksen pituus on enemmän kuin yksi vuosi kuusi kuukautta.

27. Laatuhanke 2007, s. 10. Raportissa on tosin seksuaalirikosten osalta viitattu ratkaisuun KKO 2002:52, jossa yhden vuoden kahdeksan kuukauden vankeusrangaistus tuomittiin ehdottomana. Kyseisen rangaistuksen voitaneen sanoa lähentelevän kahta vuotta. Myös Matikkala (2021, s. 117) toteaa, että rikostyyppillä saattaa olla merkitystä ehdollisuusharkinnassa.

28. HE 44/2002 vp, s. 205–206.

Sama ajatus ilmenee ennakkopäätöksessä KKO 2001:37, vaikkei tapauksessa ollutkaan kyse ensikertalaisesta ja sovellettavaksi tuli vanha, yleiseen lainkuuliaisuuteen viitannut lajinvalintasäännös. Tapauksessa vastaaja oli tuomittu yhteen ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Sen jälkeen samassa konkurrenssiryhmässä olevia rikoksia oli käsitelty yhteensä kuudessa eri tuomiossa. Korkein oikeus arvioi viimeisenä käsiteltäväksi tulleen kolmen kuukauden vankeusrangaistuksen lajia sillä perusteella, olisiko kaikissa kuudessa tuomiossa syyksiluettuja rikoksia yhdellä kertaa käsiteltäessä tuomittu ehdoton vai ehdollinen vankeusrangaistus.²⁹ Käsitelmäni mukaan tämä ajattelutapa on perusteltavissa sillä, ettei rikoksentehtäjän tule saada rangaistuslajin osalta hyötyä siitä, että rikokset ovat hajautuneet käsiteltäväksi useassa eri oikeudenkäynnissä.

4. Korkeimman oikeuden oikeuskäytäntö

Korkeimman oikeuden 1990-luvun oikeuskäytännöstä löytyy useita tapauksia, joissa lyhyitä vankeusrangaistuksia on tuomittu ensikertalaiselle ehdottomana. Näin on tehty esimerkiksi rattijuopumusta koskevissa ratkaisuisissa KKO 1991:112 ja KKO 1993:72 sekä ympäristörikosta koskevassa ratkaisussa KKO 1991:183.³⁰ 2000-luvulta ratkaisuja, joissa alle vuoden vankeusrangaistus olisi tuomittu ensikertalaiselle ehdottomana, löytyy kuitenkin tämän kirjoittajan havaintojen mukaan vain kaksi.³¹ Hieman tätä enemmän mutta silti suhteellisen vähän löytyy ensikertalaisten ehdottomaan vankeuteen päätyneitä ratkaisuja, joissa rangaistus olisi yhdestä vuodesta puoleentoista vuoteen. Epäselvää on se, mikä merkitys tältä osin on ollut lajinvalintaa koskevan sääntelyn muutoksella 2000-luvun alussa.

Ratkaisujen esittelyn kannalta on huomioitava se, että korkeimmassa oikeudessa muutoksenhakijana on yleensä vastaaja. Jos ehdollista vankeutta on tuomittu jo alemmassa oikeusasteessa, ei ehdottoman vankeuden tuomitseminen korkeimmassa oikeudessa ole tässä muutoksenhakuasetelmassa mahdollista.³² Näin ollen korkeimman oikeuden tuomitsemista ehdollisista

29. Samaan ajatukseen viitataan ratkaisussa KKO 2011:53, kohta 10, mutta on epäselvää, mikä merkitys kyseisen tapauksen lajinvalinnassa oli vastaajan aikaisemmalla tuomiolla, joka liittyi samaan konkurrenssiryhmään.

30. Ks. myös Tapani – Tolvanen – Kempainen 2022, s. 176–177.

31. KKO 2018:92 ja KKO 2005:73. Kuten jäljempänä alaluvussa 4.1. todetaan, viimeksi mainitun ratkaisun vankeusrangaistus oli lajinvalinnan näkökulmasta yli vuoden pituinen.

32. Asetelma voi esiintyä myös niin, että vastaaja on valittanut hovioikeuteen ja osin menestynyt valituksessaan. Jos tällaisessa tilanteessa muutoksenhakijana korkeimmassa oikeudessa on käräjäoikeuden tuomioon tyytynyt syyttäjä tai asianomistaja, ei käräjäoikeuden tuomitseman

vankeusrangaistuksista ei voi ilman muutoksenhakuasetelman tarkastelua tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Toisaalta korkeimman oikeuden tuomitsemien ehdottomien vankeusrangaistusten tapauksessa olettamana voitaneen pitää sitä, että rangaistuslajin lieventäminen olisi ollut korkeimmassa oikeudessa mahdollista. Tarkasteluun on joka tapauksessa valittu vain tapauksia, joissa rangaistuslajin muuttaminen on ollut korkeimmassa oikeudessa esillä muutoksenhakuasetelman sitä rajoittamatta.

4.1. Yleistä oikeuskäytäntöä eri rikostyypeistä

Seksuaalirikoksia koskevassa korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä raja ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä eli ehdollista vankeutta puoltavan olettan kääntöpiste vaikuttaisi pääsääntöisesti kulkevan hieman yli puolessatoista vuodessa. Esimerkiksi yhden vuoden kahdeksan kuukauden pituisia vankeusrangaistuksia on melko vakiintuneesti tuomittu ehdottomina, ja tällaisia ratkaisuja löytyy niin viime vuosilta kuin vuosituuhannen alustakin.³³ Tätä vastoin ratkaisussa KKO 2017:41 on tuomittu yhden vuoden kuuden kuukauden rangaistus ehdollisena ja ratkaisun perusteluissa on todettu, ettei rikoksen vakavuus edellytä ehdottoman vankeuden tuomitsemista.

Ainoa poikkeus edellä hahmotellusta linjasta on ratkaisussa KKO 2014:17, jossa yhden vuoden neljän kuukauden vankeusrangaistus tuomittiin ensikertalaiselle ehdottomana. Lajinvalintaperusteluissa on viitattu tekojen keston, lukumäärään ja tekotapaan. Merkitystä on kuitenkin todennäköisesti ollut erityisesti sillä, että ratkaisun perustelujen mukaan rangaistusta on lievennetty asian käsittelyn kohtuuttoman keston takia: lähtökohtaisesti vastaajalle olisi tullut tuomita yhden vuoden yhdeksän kuukauden vankeusrangaistus. Tässä tapauksessa korkein oikeus vaikuttaa siis tehneen lajinvalintaratkaisun rangaistuksen lähtötason eikä niinkään lopullisen rangaistuksen perusteella. Tätä voitaneen pitää systemaattisesti perusteltuna siltä kannalta, että kyseessä on ollut rikoslain 6 luvun 7 §:n mukainen kohtuullistamisperuste, joka ei liity rikoksen moitearvosteluun eikä siis vähennä rikoksen vakavuutta tai tekijän syyllisyyttä.³⁴

Henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista tämän tutkimuksen kannalta relevanttia lajinvalintakäytäntöä on vähän, mutta raja ehdottoman ja ehdollisen vankeuden välillä näyttäisi näissäkin tapauksissa kulkevan hieman yli puolessatoista vuodessa. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2011:53 törkeästä pahoinpitelystä

rangaistuslajin ankaroittaminen ole mahdollista. Ks. esim. KKO 2019:105 ja KKO 2021:31, joissa pitkäaikojen rangaistusten ehdollisuus selittyy nähdäkseni edellä mainitulla seikalla.

33. KKO 2021:5, KKO 2018:91, KKO 2002:52, KKO 2001:62.

34. Ks. HE 44/2002 vp, s. 199. Rikoslain 6 luvun 7 §:n 3 kohdassa mainitaan pelkästään rikoksen tekemisestä kulunut huomattavan pitkä aika, mutta säännöstä on vakiintuneesti sovellettu myös oikeudenkäynnin keston ollessa kohtuuton (KKO 2005:73).

on tuomittu yksi vuosi kahdeksan kuukautta ehdottomana mutta ratkaisussa KKO 2019:29 pahoinpitelystä, kuolemantuottamuksesta sekä toisen vahingoittamiseen soveltuvan esineen tai aineen hallussapidosta yksi vuosi kuusi kuukautta ehdollisena varsin fraasimaisin perusteluin.³⁵ Lyhyet perustelut viittaavat osaltaan siihen, että harkintatilannetta ei ole mielletty erityisen kiperäksi.

Huumausainerikosten lajinvalintakäytännöstä tapauksia ei ole kovinkaan paljon, ja niihin on usein liittynyt erityispiirteitä. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2004:45 yhden vuoden kahdeksan kuukauden vankeusrangaistus tuomittiin ensikertalaiselle ehdollisena ja perusteluissa viitattiin laajasti vastaajan pyrki- myksiin hankkia hoitoa päihdeongelmaansa. Ratkaisussa KKO 2022:37 puolestaan yhden vuoden seitsemän kuukauden rangaistus tuomittiin ehdollisena. Vastaajalla oli aikaisempaa rikoshistoriaa, mutta sillä ei ratkaisun perustelujen mukaan ollut lajinvalinnan kannalta merkitystä. Perusteluissa viitattiin siihen, ettei rangaistus ole aivan lähellä kahta vuotta.³⁶

Hieman yllättävä on ratkaisu KKO 2019:107, jossa kahden vuoden vankeusrangaistus tuomittiin ehdollisena. Perusteluissa viitattiin siihen, ettei vastaajan syyllisyys edellyttänyt ehdotonta vankeutta ja että vastaaja oli kertonut lopettaneensa päihteiden käytön. Perusteluja voidaan mielestäni pitää varsin suppeina, kun kyse on ollut kahden vuoden vankeusrangaistuksesta, jonka määräämisen ehdollisena pitäisi olla poikkeuksellista.³⁷ Vaikuttaa joka tapauksessa siltä, että huumausainerikoksessa ehdottoman vankeusrangaistuksen kynnyks on korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä ollut aavistuksen korkeammalla kuin seksuaalirikoksissa ja henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa.

Talousrikoksista tuomittavien rangaistusten lajinvalinnasta on annettu yllättävänkin paljon ennakkopäätöksiä. Käytäntö on myös ensikertalaisten osalta ollut varsin selvästi ankarampaa kuin muissa rikostyypeissä. Niin sanottu lähtö- laukaus annettiin lajinvalintaa koskevassa ratkaisussa KKO 2001:25, jossa ensikertalaiselle tuomittiin avunannosta törkeään veropetokseen ja kirjanpitorikokseen yhden vuoden vankeusrangaistus ehdottomana vedoten tuolloin voimassa olleen lainsäädännön mukaisesti yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitämiseen.³⁸ Jos- sain määrin vastaavia ratkaisuja on annettu lukuisia myös lajinvalintasäännösten uudistamisen jälkeen, mutta niiden arviointiin vaikuttaa jo edellä ratkaisun KKO

35. Ratkaisussa KKO 2011:53 käsillä oli edellä luvussa 3 käsitelty konkurrenssitilanne, mutta korkeimman oikeuden lajinvalintaperusteluissa viitattiin pelkästään rikoksen vakavuuteen ja vastaajan syyllisyyteen.

36. Kirjoittaja on toiminut ratkaisussa esittelijänä.

37. Tapauksesta välittyy lukijalle se vaikutelma, että vastaaja oli sinänsä varsin vähäistä syyllisyyttä osoittavilla toimilla tilannut hetken mielijohteesta verkosta erittäin vaarallista huumausainetta. Aineen laatu ja määrä eivät siis kyseisessä tapauksessa ole ehkä olleet ”synkassa” vastaajan syyllisyyden kanssa. Tämä on osaltaan voinut vaikuttaa lajinvalintaa koskevassa harkinnassa vahvemmin kuin rangaistuksen pituus.

38. Samaan lopputulokseen päädyttiin myös ratkaisussa KKO 2001:24, mutta siinä annettiin merkitystä myös vastaajan aikaisemmalle rikoshistorialle.

2014:17 yhteydessä mainittu erityispiirre. Nähdäkseni kaikissa vuoden 2001 ratkaisun jälkeen annetuissa korkeimman oikeuden talousrikosratkaisuissa, joissa puoltatoista vuotta lyhyempi vankeusrangaistus on määrätty ensikertalaiselle ehdottomana, on nimittäin sovellettu rikoslain 6 luvun 7 §:n mukaista rangaistuksen kohtuullistamisperustetta. Kysymys on ollut joko oikeudenkäynnin kestosta tai rikoksen tekemisestä kuluneesta huomattavan pitkästä ajasta.

Kuten edellä todettiin, rikoslain 6 luvun 7 §:n mukaiset kohtuullistamisperusteet eivät liity rikoksen moitearvosteluun, jolloin lajinvalintaratkaisua on perusteltua peilata siihen rangaistukseen, joka on mitattu ennen kohtuullistamisperusteen soveltamista.³⁹ Ratkaisussa KKO 2005:73 pääkysymyksenä oli juuri oikeudenkäynnin keston vaikutus rangaistukseen – vastaajille päädyttiin lopulta määräämään kymmenen kuukauden vankeusrangaistus ehdottomana. Rangaistuksen lähtötaso oli kuitenkin perustelujen mukaan yksi vuosi neljä kuukautta. Tämäkään ei vielä yllä edellä hahmoteltuun puoletoista vuoden rajaon, mutta se selittää kuitenkin lajinvalintaratkaisun mielestäni paremmin kuin rangaistuksen pituuden lopputulos.

Vastaava tilanne on nähdäkseni ollut käsillä ehdottomaan vankeuteen päätyneissä ratkaisuissa KKO 2010:49 (yksi vuosi vankeutta, ”oikeasti” yksi vuosi kahdeksan kuukautta) ja KKO 2011:46 (yksi vuosi viisi kuukautta, ”oikeasti” yksi vuosi kymmenen kuukautta). Myös ratkaisussa KKO 2012:106 (yksi vuosi neljä kuukautta ehdottomana) on todettu rangaistusta alennetun rikoksen tekemisestä kuluneen ajan perusteella, vaikkei mittaamisen lähtötasoa olekaan perusteluissa ilmaistu.

Korkeimman oikeuden talousrikoksia koskevan vanhemman oikeuskäytännön perusteella vaikuttaa siis siltä, että raja ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä kulkisi hieman alle puolessatoista vuodessa. Toisaalta ratkaisun KKO 2005:73 jälkeen ei ole – perusteluiltaan hieman epäselvää ratkaisua KKO 2012:106 lukuun ottamatta – havaintojeni mukaan annettu ratkaisuja, joissa lajinvalinnan kannalta relevantti lähtötaso olisi ollut alle puolessatoista vuodessa. Ei siis ole aivan selvää, noudatetaanko 2000-luvun alun suhteellisen ankaraa käytäntöä edelleen.

Talousrikoksia koskevan korkeimman oikeuden rangaistuskäytännön lievenemisen puolesta puhuu ensinnäkin KKO 2010:49, jossa rangaistuksen lähtötaso ennen oikeudenkäynnin keston huomioimista oli yksi vuosi kuusi kuukautta ehdollista vankeutta ja jonka perusteluissa ehdottoman vankeuden tuomitsemista ei nostettu lainkaan esiin. Tämän lisäksi ratkaisussa KKO 2018:12 tuomittiin yhden vuoden viiden kuukauden vankeusrangaistus ehdollisena. Pe-

39. Kohtuullistamisperuste voi tietysti vaikuttaa myös lajinvalintaan, mutta on tyyppillisempää, että sen vaikutus näkyy rangaistuksen pituudessa.

rusteluissa viitattiin tältä osin hovioikeuden lajinvalintaperusteluihin, jotka eivät kuitenkaan ilmene ratkaisuselosteesta.⁴⁰

4.2. Erityisesti lyhyehköjen rangaistusten lajinvalinnasta

Korkein oikeus on käsitellyt lyhyehkön vankeusrangaistuksen määräämistä ehdottomana ensikertalaiselle kolmessa suhteellisen tuoreessa ratkaisussaan. Näistä kiinnostavin on jo edellä viitattu KKO 2018:92. Kyseisessä ratkaisussa vastaaja oli kuljettanut yleisillä teillä moottoripyörää nautittuaan alkoholia niin, että hänen verensä alkoholipitoisuus oli ollut 3,14 promillea. Vastaaja oli menettänyt moottoripyöränsä hallinnan ja suistunut ajoradalta kevyen liikenteen väylälle. Käräjäoikeus ja hovioikeus olivat tuominneet vastaajan törkeästä rattijuopumuksesta ja liikenneturvallisuuden vaarantamisesta viiden kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen ensikertalaisena. Korkein oikeus pysytti lopputuloksen katsoen, että rikosten vakavuus ja vastaajan syyllisyys edellyttivät ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista.⁴¹

Ratkaisun perusteluissa on viitattu korkeimman oikeuden vanhaan oikeuskäytäntöön (KKO 1991:112 ja KKO 1993:72), jossa törkeästä rattijuopumuksesta oli yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitämiseen viitaten tuomittu ensikertalaiselle ehdoton vankeusrangaistus. Lisäksi viitattiin kahden eri hovioikeuspiirin laatuhanke- ja raportteihin, joiden mukaan myös ensikertalainen voidaan tuomita törkeästä rattijuopumuksesta ehdottomaan vankeuteen.

Lyhyiden vankeusrangaistusten tuomitseminen ehdottomana ensikertalaiselle onkin perinteisesti tullut kyseeseen nimenomaan törkeässä rattijuopumuksessa.⁴² Käsitökseni mukaan tähän ovat vaikuttaneet nimenomaan vanhana lajinvalintaperusteena ollut yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen sekä sen taustalla olevat yleisestävät tavoitteet.⁴³ Lisäksi vaikutusta on eittämättä ollut rattijuopumusrikosten kaavamaisella rangaistuskäytännöllä. Törkeästä rattijuopumuksesta voidaan tuomita vähintään 60 päiväsakkoa ja enintään kaksi vuotta vankeutta. Rangaistuksen pituus määräytyy pitkälti promillemäärän mukaan, ja epävirallisissa rangaistustaulukoissa on yleensä katsottu, että kun veren alkoholipitoisuus on noin kolme promillea, siitä seuraa likimain neljästä viiteen kuukautta

40. Ratkaisuselosteen mukaan käräjäoikeus oli perustellut yhden vuoden viiden kuukauden vankeusrangaistuksen ehdollisuutta pelkästään viittauksella vastaajan ensikertalaisuuteen.

41. Hieman epäselväksi jää, mikä merkitys asiassa oli vastaajan syyksi erikseen luetulla liikenneturvallisuuden vaarantamisella. Perusteluissa käsitellään pääasiassa törkeää rattijuopumusta (ks. esim. kohdat 25 ja 26).

42. Näin jo esim. Olavi Heinonen, Miten rangaistuslajin valintaa ja rangaistuksen mittaamista voitaisiin kehittää?, s. 7–24 teoksessa Rangaistuksen mittaamisesta. Lakimiesliiton Kustannus 1980, s. 13. Julkaistusta hovioikeuskäytännöstä ks. esim. VaaHO 2008:2 ja RHO 2013:2.

43. Ks. myös Tapio Lappi-Seppälä, Rattijuopot linnaanko? Lakimies 7–8/1982, s. 598–633, 620.

vankeutta. Tämä sekä veren alkoholipitoisuutta koskevat inhimilliset rajat tarkoittavat sitä, että rangaistusasteikosta jää käyttämättä varsin suuri osa. Toisin sanottuna törkeästä rattijuopumuksesta ei ole käytännössä mahdollista tuomita pituudeltaan sellaisia rangaistuksia, joiden määrääminen ensikertalaiselle ehdottomana olisi yleisten mittaaamis- ja lajinvalintaperusteiden kannalta perusteltua.

Ratkaisua KKO 2018:92 voidaankin arvostella rangaistuksen määräämisen yleisten periaatteiden kannalta. Kuten edellä luvuissa 2 ja 3 on todettu, rangaistuksen mittaamista ja lajinvalintaa ovat 2000-luvun alun lainmuutosten jälkeen ohjanneet etenkin ensikertalaisten tapauksessa samat perusteet. Vakiintunut rattijuopumuksia koskeva lajinvalintakäytäntö olikin mielestäni perusteltavissa paremmin vanhan, yleisestäävyteen viittaavan yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitämisen kuin nykyisin voimassa olevien lajinvalintaperusteiden kannalta. On totta, että ratkaisussa KKO 2018:92 käsitelty teko oli rattijuopumusrikosten yleisten tekotapojen rajoissa poikkeuksellisen vakava. Sitä ei kuitenkaan tuomitun rangaistuksen pituuden perustella voi mielestäni pitää erityisen vakavana absoluutisesti eikä myöskään törkeän rattijuopumuksen rangaistusasteikon mittareilla. Mittaamisperusteiden kokonaisuuden kannalta vaikuttaa ristiriitaiselta, että rangaistus voi pituudeltaan olla sovellettavalta asteikolta lievä mutta kuitenkin lajinvalinnan näkökulmasta poikkeuksellisen moitittava. Tällöin rangaistusasteikon tosiasiallista ”loppumista kesken” ryhdytään kompensoimaan lajinvalinnalla.

Törkeiden rattijuopumusten lajinvalintakäytäntö näyttäytyy myös anomaliana kaikkiin muihin rikostyypppeihin nähden. Suhteellisuus- ja yhdenvertaisuusperiaatteen kannalta ei ole lainkaan ongelmatonta, että viiden kuukauden vankeusrangaistusta ei käsittäkseni tuomittaisi ensikertalaiselle ehdottomana mistään muusta rikoksesta kuin törkeästä rattijuopumuksesta.⁴⁴ Ratkaisun KKO 2018:92 perusteluissa kylläkin todetaan, että vuotta lyhyempi vankeusrangaistus voidaan poikkeuksellisen vakavien tekojen ollessa kyseessä tuomita ensikertalaiselle ehdottomana myös muissa rikostunnusmerkistöissä. Maininta jää kuitenkin epämääräiseksi, ja ainakin korkeimman oikeuden ja hovioikeuksien ratkaisukäytäntö puhuu tätä toteamusta vastaan.

Törkeä rattijuopumus vaikuttaisi siis olevan niin sanottu artbrott. Tällä viitataan Ruotsin rikoskaaren 30 luvun 4 §:n 2 momenttiin, jonka mukaan rikollisuuden laatu (brottslighetens art) voidaan huomioida lajinvalintaratkaisussa teon rangaistusarvon ja aikaisemman rikollisuuden lisäksi. Kyseisen lainkohdan säätämisen taustalla ovat vaikuttaneet juuri rattijuopumusrikokset sekä yleisestäävyysnäkökohdat.⁴⁵ Säännös on puolestaan johtanut siihen, että erinäisiä rikoksia

44. Saman havainto on tehty jo yli 40 vuotta sitten. Ks. Lappi-Seppälä 1982, s. 619–620, 629. Ks. myös Tapio Lappi-Seppälä, Yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen: ehdollisen vankeusrangaistuksen edellytykset ja oikeuskäytäntö, s. 139–165 teoksessa Pekka Koskinen (toim.), Rikosoikeudellisia kirjoitelmia 5. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1986, s. 164–165.

45. Prop. 1987/88:120, s. 100; Eva Stenborre, Artbrott. Svensk Juristtidning 9/1998, s. 742–761; Andrew von Hirsch – Karin Päle, Artbrott. Svensk Juristtidning 2/1999, s. 241–258 ja Andrew

on Ruotsin korkeimman oikeuden käytännössä määritetty niin sanotuiksi arbtrotteiksi, joista lyhyehköjäkin vankeusrangaistuksia tuomitaan ehdottomina. Törkeän rattijuopumuksen asemaa suomalaisessa lajinvalintakäytännössä voidaankin pitää ongelmallisena juuri siksi, että lainsäädäntömme ei ole tältä osin samanlaista kuin Ruotsissa.

Havainnollinen vertailukohta löytyy toisesta tuoreesta ennakkopäätöksestä KKO 2020:48. Siinä arvioitavana oli kaksi pahoinpitelyä, joissa vastaaja oli lyönyt nyrkillä useita kertoja maassa maannutta uhria kasvoihin ja pään alueelle aiheuttaen toiselle uhreista muun muassa murtumavammoja kasvojen alueelle. Korkein oikeus katsoi oikeudenmukaiseksi yhteiseksi rangaistukseksi yhden vuoden vankeusrangaistuksen. Perusteluissa kuitenkin nimenomaisesti todettiin, että kysymys ei ollut tekemuodossaan poikkeuksellisen vakavista teoista ja että lajinvalintatilanne oli erilainen kuin ratkaisussa KKO 2018:92. Pelkästään rikosten vakavuus ja tekijän syyllisyys eivät itsessään edellyttäneet ehdotonta vankeutta. Vaaka kallistui ehdottoman vankeuden puolelle vasta, kun otettiin huomioon vastaajan aikaisempi rikollisuus.⁴⁶

Ratkaisussakin viitattujen tilastotietojen mukaan pahoinpitelystä tuomitaan tyypillisesti noin kolme ja puoli kuukautta vankeutta. Pahoinpitelystä voidaan tuomita sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta. Korkein oikeus totesi perusteluissaan, että toisesta syyksiluuetusta pahoinpitelystä olisi tullut tuomita lähes yhden vuoden vankeusrangaistus. Tilastotietoihin ja pahoinpitelyn rangaistusasteikkoon peilattuna kyse oli siis poikkeuksellisen vakavasta pahoinpitelyrikkoksesta. Voitaneen myös ajatella, että ratkaisussa kuvattu toisen hengestä ja terveydestä piittaamaton menettely ja puolustuskyvyttömään kohdistettu väkivalta ovat jo yleisellä tasolla moitittavampia kuin törkeä rattijuopumus, jonka rangaistussäännös rakentuu abstraktin vaaran varaan.⁴⁷

Ratkaisun KKO 2020:48 lisäksi ratkaisua KKO 2018:92 voidaan verrata ratkaisuun KKO 2023:30, jossa hovioikeus oli tuominut ensikertalaiselle kahdesta vainoamisesta ja laittomasta uhkauksesta viiden kuukauden vankeusrangaistuksen.⁴⁸ Korkein oikeus katsoi, että rangaistus voitiin kuitenkin määrätä ehdolli-

von Hirsch, Reducing use of short-term imprisonment: the role of prior convictions and “artbrotten”. *Svensk Juristtidning* 2/2003, s. 111–120.

46. Esittelijä ja yksi tuomari olisivat tuominneet ehdotonta vankeutta jo rikosten vakavuuden ja tekijän syyllisyyden perusteella.

47. Ratkaisun KKO 2018:92 perusteluiden mukaan (kohta 26) ”korkein oikeus on edellä katsonut” teon aiheuttaneen vakavaa vaaraa muiden tiellä liikkujien hengelle ja terveydelle. Perusteluissa on kuitenkin tätä ennen todettu pelkästään teon olleen omiaan aiheuttamaan vaaraa (kohdat 12 ja 13), mikä onkin luontevaa, kun tätä edellytetään syyksiluuetujen rikosten tunnusmerkistöissä. Ratkaisu vaikuttaisi näin ollen sisältävän virheellisen sisäisen viittauksen.

48. On mahdollista, että hovioikeuden lajinvalintaa ohjasi se lopputulos, että vapaudenmenetyksaika katsottiin rangaistuksen täydeksi suoritukseksi. Korkeimman oikeuden ratkaisussa kuitenkin katsottiin, että ehdollista vankeutta on mahdollista tuomita myös tällaisessa tilanteessa.

seksi. Asiassa ei ollut tullut ilmi rikosten vakavuuteen liittyviä erityisiä seikkoja, jotka edellyttäisivät ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista.

Kahdessa ratkaisua KKO 2018:92 seuranneessa ratkaisussa on siis pyritty sinänsä pitämään esillä mahdollisuus tuomita lyhyitä vankeusrangaistuksia ensikertalaisille ehdottomana, vaikkei tähän lopputulokseen olekaan päädytty. Kuitenkin mainittujen ratkaisujen valossa törkeän rattijuopumuksen erityisasema on tosiasiassa muodostunut entistä korostuneemmaksi ja ratkaisu KKO 2018:92 sitä myötä entistä ongelmallisemmaksi.

5. Empiirinen aineisto

Rikollisuutta koskevista tilastoista on varsin helposti saatavilla tietoja esimerkiksi ehdollisten vankeusrangaistusten keskipituuksista sekä siitä, mitkä ovat ehdollisen vankeuden osuudet kaikista vankeusrangaistuksista. Yleisesti saatavilla olevissa tilastoissa ei ole kuitenkaan eritelty tuomittujen ensikertalaisuutta, joten esimerkiksi ehdottomista tuomioista on mahdoton päätellä, onko lajinvalinnassa ollut merkitystä tekijän aikaisemmalla rikollisuudella vai ei. Käsitykseni mukaan aikaisemmin ei ole ylipäänsä juurikaan empiirisesti tutkittu ensikertalaisille määrättyjen pitkäkköjen vankeusrangaistusten lajinvalintaa eli erityisesti sitä, missä vaiheessa ehdollista vankeutta suosiva oletama tosiasiassa kääntyy ja onko lajinvalintakäytännössä tältä osin esimerkiksi rikostyyppikohtaisia eroja.

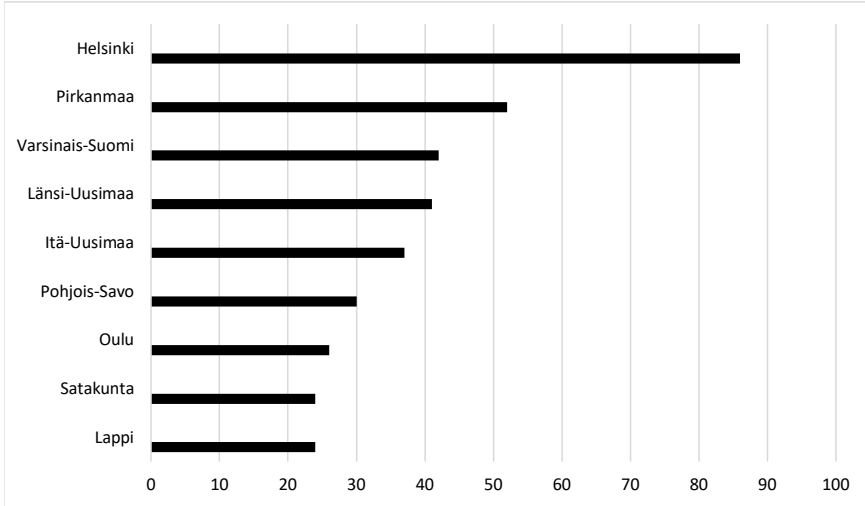
Empiirisen analyysin taustaksi on todettava, että tilastotietojen mukaan vuonna 2021 pituudeltaan vähintään yhden vuoden kuusi kuukautta ja enintään yhden vuoden yksitoista kuukautta olevista vankeusrangaistuksista noin 60 prosenttia tuomittiin ehdollisena. Kahden vuoden pituisissa rangaistuksissa ehdollisen vankeuden osuus oli hieman yli 30 prosenttia.⁴⁹ Kyseiseen tilastoaineistoon sisältyvät kuitenkin sekä ensikertalaiset että aikaisemmin rikoksiin syyllistyneet. Jo näillä tiedoilla voidaan olettaa, että ehdollisen vankeuden osuudet pelkästään ensikertalaisista koostuvassa aineistossa ovat vielä suurempia.

Tätä tutkimusta varten minulle on pyynnöstäni toimitettu Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutista tuomioaineisto, joka sisältää kaikki vuonna 2022 annetut käräjäoikeustuomiot, joissa tuomittu on ollut ensikertalainen ja rangaistuksen pituus on ollut vähintään yhden vuoden ja enintään kaksi vuotta vankeutta. Rangaistusten pituuden alaraja on määritelty yhteen vuoteen, koska tässä artikkelissakin esitetyn perusteella tätä lyhyempiä tuomioita määrätään ensikertalaisille ehdottomina erittäin harvoin ja ilmeisesti lähinnä törkeissä rattijuopumuksissa. Analyysin perustana olevassa aineistossa on eritelty tuomion

49. Kuusisto Mäkelä – Carling 2023, s. 64.

yksilöintitiedot, tuomioistuin, rangaistuksen pituus sekä tuomion vakavin ja toiseksi vakavin syyksiluettu rikos.⁵⁰ Aineisto ei ole sisältänyt henkilötietoja.

Aineistoon sisältyi yhteensä 475 kärjäoikeustuomiota jokaisesta Suomen 20 kärjäoikeudesta. Selvästi eniten tuomioita oli Helsingin kärjäoikeudesta. Kuviossa 1 on eritelty ne tuomioistuimet, joista aineistossa oli vähintään 20 tuomiota.

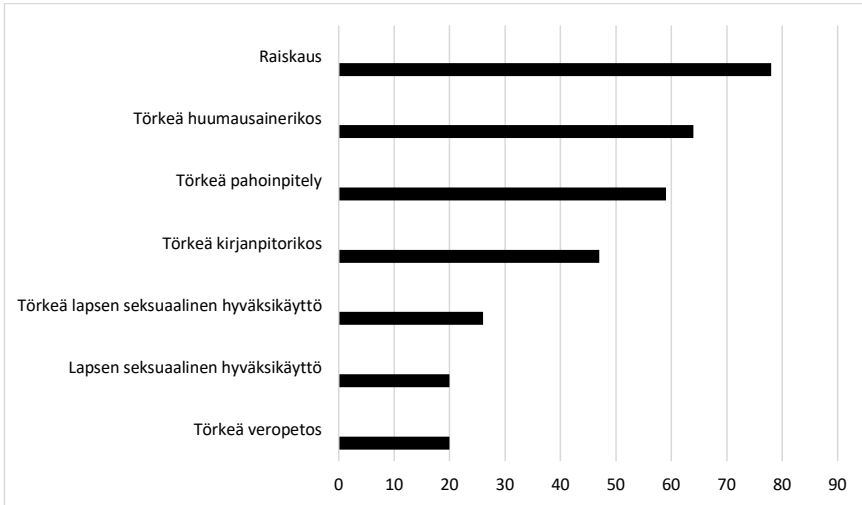

Kuvio 1. Tuomioiden määrä tuomioistuinkohtaisesti (vähintään 20 tuomiota).

Yleisin päärikos oli raiskaus. Tämän lisäksi aineistosta erottuivat etenkin törkeä huumausainerikos, törkeä pahoinpitely ja törkeä kirjanpitorikos. Aineiston rajaus on tietysti vaikuttanut siihen, että esimerkiksi kahden vuoden vähimmäisrangaistuksen omaavia rikosnimikkeitä ei joukkoon ole juurikaan sisällynyt. Kuviossa 2 on eritelty aineistossa eniten esiintyneet pääririkokset.

50. Vakavuusluokittelu perustuu rikosten rangaistusasteikoihin. Jos kyse on kahdesta saman asteikon omaavasta rikoksesta, tehdään luokittelu Tilastokeskuksessa erillisten ensisijaisuussääntöjen perusteella. Ks. Kempainen 2021, s. 88–89.

Ensikertalaisille tuomittavien vankeusrangaistusten lajinvalinta

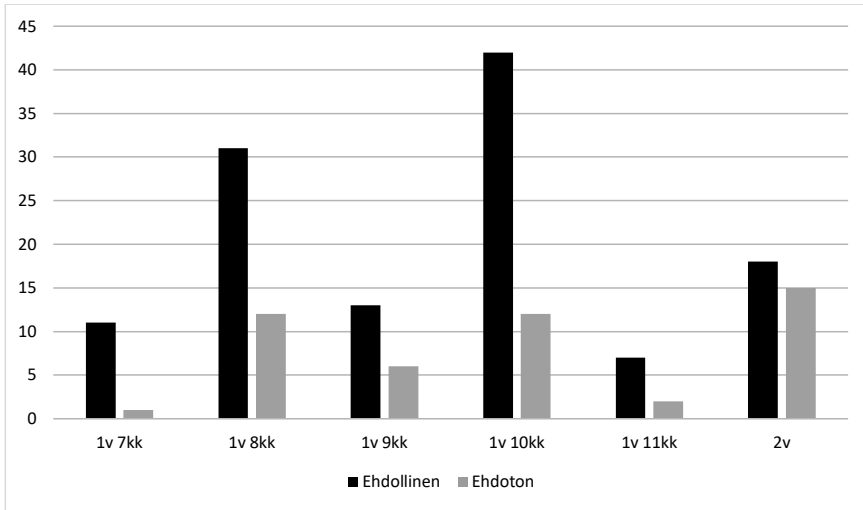

Kuvio 2. Aineistossa eniten esiintyneet päärikokset ja esiintymien määrä (vähintään 20 tuomiota).

Ehdollista vankeutta oli tuomittu aineistossa 422 tuomiossa ja ehdotonta 53 tuomiossa. Ehdottoman vankeuden osuus oli siis noin 13 prosenttia. Osuutta voidaan pitää yllättävän pienenä, vaikka odotettavissa toki oli, että ensikertalaisista koostuvassa aineistossa ehdottomien vankeusrangaistusten osuus on vielä yleisiä tilastotietojakin pienempi.

Ehdotonta vankeutta koskevasta 53 tuomion joukosta lähes kaikissa eli 49:ssä rangaistuksen pituus oli yksi vuosi kahdeksan kuukautta tai enemmän. Lyhyin ehdoton tuomio oli pituudeltaan yksi vuosi viisi kuukautta. Ehdollista vankeutta koskevassa 422 tuomion joukossa tuomioiden pituudet jakaantuivat siten, että 243 tuomiossa rangaistus oli pituudeltaan alle yksi vuosi kuusi kuukautta. Toisin sanoen 179 tuomiossa ehdollisena oli tuomittu yhden vuoden kuuden kuukauden pituinen tai tätä pidempi rangaistus. Viimeksi mainittua joukkoa voidaan mielestäni pitää yllättävän suurena.

Tutkimuksen keskeisenä tehtävänä oli selvittää ehdollisen ja ehdottoman vankeuden käyttöä silloin, kun ensikertalaisille tuomitaan pitkäaikojä vankeusrangaistuksia. Tuomioiden määrään perustuvat tulokset esitetään kuviossa 3.

Kuvio 3. Ensikertalaisille annettujen tuomioiden jakaantuminen rangaistuslajeittain.

Tuomioiden jakautuma herättää monia kysymyksiä.⁵¹ Ainakin tässä aineistossa enemmistö tuomioista oli ehdollisia jopa kahden vuoden pituisissa rangaistuksissa. Kahta vuotta lyhyemmissä rangaistuksissa ehdollisen vankeuden osuus oli selvästi ehdotonta vankeutta suurempi. Esimerkiksi yhden vuoden kymmenen kuukauden tuomioista enemmän kuin kaksi kolmesta oli tuomittu ehdollisina.

Ehdollisen vankeuden käyttö ensikertalaisilla näyttäisi pitkien vankeusrangaistusten tapauksessa olevan enemmän sääntö kuin poikkeus, mikä on nähdäkseni yllättävää esimerkiksi korkeimman oikeuden oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden kannanottojen valossa. Peukalosääntö, jonka mukaan ehdollisen vankeuden käyttöala vähenee ”kahta vuotta lähestyttäessä”, näyttäisi tosiasiasa tarkoittavan ”kahden vuoden kohdalla”, jos sitäkään.⁵² Kuten odottaa saattaakin, havainnot ovat suhteellisen hyvin linjassa edellä esiteltyjen yleisten tilastotietojen kanssa.

Aineisto herättää myös kysymyksen siitä, pyritäänkö rangaistuksen mittaamisessa varsin usein painamaan rangaistus kahteen vuoteen tai hieman sen alle, jotta rangaistuslaji voi olla ehdollinen. Tämä viittaisi siihen, että päätöksentekotilanteessa edettäisiin ainakin kiperissä tilanteissa rangaistuslaji eikä rangaistuksen

51. Tähän tutkimukseen liittymätön huomio on se, että rangaistusten pituudessa suositaan jostain syystä parillisia kuukausimääriä.

52. Sama havainto on tehty talousrikostuomioihin rajatusta aineistosta. Ks. Eelis Paukku – Minna Kimpimäki, Tilastollinen analyysi rangaistuksen mittaamisen vaikuttavista seikoista talousrikostuomioissa. *Lakimies* 3–4/2023, s. 462–484, 472.

pituus edellä.⁵³ Joka tapauksessa ensikertalaisuus näyttäisi vakavienkin rikosten tapauksessa painottuvan lajinvalintaperusteena yli rikoksen vakavuuden ja tekijän syyllisyyden.

Rikostyyppikohtaisesti on mielenkiintoista, että kuviossa 3 esiteltyyn aineistoon sisältyvissä ehdottomissa tuomioissa painottuvat selvästi seksuaalirikokset (35 tuomiota 53:sta). Tässä aineistossa noin yhdessä vuodessa kahdeksassa kuukaudessa näyttäisi kulkevan raja, jossa seksuaalirikoksista voidaan vielä toisinaan tuomita ehdollista vankeutta mutta jota pidemmissä rangaistuksissa näin ei käytännössä tapahdu. Ehdollisten tuomioiden joukossa kahta vuotta lähestyttäessä painottuvat puolestaan huumausaine- ja talousrikokset. Pahoinpitelyrikoksista annetuista tuomioista valtaosa sijoittui tässä aineistossa pituudeltaan alemmas kuin kahden vuoden lähelle.⁵⁴

Aineiston perusteella muissa kuin seksuaalirikoksissa on siis melko todennäköistä, että ensikertalaisen vankeusrangaistus tuomitaan ehdollisena. Seksuaalirikosten lajinvalintakäytäntöön on mahdollisesti varsin voimakkaasti vaikuttanut ratkaisu KKO 2018:91, jossa juuri yhden vuoden kahdeksan kuukauden vankeusrangaistus raikauksesta tuomittiin ensikertalaiselle ehdottomana. Toisaalta mielestäni ei ole epäselvää sekään korkeimman oikeuden oikeuskäytäntö, että muissakin rikostyypeissä kahta vuotta lähentelevän rangaistuksen tulisi pääsääntöisesti olla ehdoton. Kyseinen viesti ei näytä kuitenkaan lyöneen läpi vastaavalla tavalla.

Oikeuskäytäntö vaikuttaisi kuitenkin olevan linjassa sen kanssa, että seksuaalirikoksiin on muun muassa useiden lainmuutosten ja rangaistusasteikkojen korotuksen myötä pyritty suhtautumaan entistä vakavammin. Rikostyyppikohtaiset erot rangaistuslajin valinnassa eivät mielestäni myöskään ole sinänsä ongelmallisia, kun puhutaan tilanteista, joissa jo rangaistuksen pituus osoittaa rikoksen moitittavuutta.⁵⁵ Eri rikosten rangaistusasteikot eivät ole aina yhteismitallisia, ja normaalirangaistukset voivat olla samankaltaisenkin asteikon omaavilla rikoksilla hieman eri kohdassa asteikkoa. Ehdollista vankeutta puoltava oletama voi siis kääntyä tietyissä rikostyypeissä hieman aikaisemmin. Tätä ongelmallisempaa voidaan pitää sitä, jos oletama ei käytännössä käänny lainkaan, kuten vaikuttaisi olevan tilanne muissa kuin seksuaalirikoksissa.⁵⁶

53. Päätöksentekojärjestyksestä yleisesti ks. Kemppinen 2021, s. 10–11. Ks. myös empiirisen tutkimuksen perusteella Paukku – Kimpimäki 2023, s. 480–482.

54. Törkeästä pahoinpitelystä tuomittavat ehdolliset rangaistukset ovat tilastojenkin mukaan pituudeltaan keskimäärin yhden vuoden neljä kuukautta. Ks. Kuusisto Mäkelä – Carling 2023, s. 105.

55. Vrt. törkeää rattijuopumusta koskeva keskustelu alaluvussa 4.2.

56. Ongelmallisuutta lisää se, jos myös ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksia käytetään säästeliäästi.

6. Lopuksi

Käsitykseni mukaan 2000-luvun alussa tehtyjen lainmuutosten jälkeen ensikertalaisiin liittyvässä seuraamusharkinnassa tulisi painottaa samoja rikoksen vakavuuteen ja tekijän syyllisyyteen liittyviä perusteita, olipa kyse rangaistuksen mittaamisesta tai lajinvalinnasta. Tämä tarkoittaa sitä, että rikoksen moitittavuuden tulisi heijastua yhtä lailla rangaistuksen pituuteen ja vankeuden lajiin eikä vain toiseen niistä.

Korkeimman oikeuden oikeuskäytännön perusteella noin vuoden pituisen vankeusrangaistusten tuomitseminen ehdottomina ensikertalaisille on ollut suhteellisen tavallista vielä 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa. Tämän jälkeen oikeuskäytäntö vaikuttaa kaikissa rikostyypeissä jossain määrin lieventyneen, ja nykyisin ehdollista vankeutta puoltava oletama vaikuttaa korkeimman oikeuden käytännössä kääntyvän ehdottoman puolelle vasta noin puolestoista vuodessa. Tässä suhteessa rangaistuksen mittaaminen ja lajinvalinta ovat myös korkeimman oikeuden käytännössä olleet varsin kiinteässä yhteydessä, eikä olennaisia rikostyyppikohtaisia eroja ole juurikaan esiintynyt.

Tähän kehityskulkuun nähden korkein oikeus on kuitenkin varsin yllättäen katsonut ratkaisussaan KKO 2018:92, että viiden kuukauden vankeusrangaistus törkeästä rattijuopumuksesta voitiin tuomita ensikertalaiselle ehdottomana. Kyseinen ratkaisu on omiaan korostamaan rikostyyppikohtaisia eroja vankeusrangaistuksen lajinvalinnassa. Vaikka ratkaisuun ovat epäilemättä vaikuttaneet kyseisen rikostyyppin lajinvalintakäytännön pitkät perinteet, olisi korkeimman oikeuden nähdäkseni tullut antaa enemmän painoarvoa juuri eri rikosten lajinvalintakäytännön tarkastelulle sekä viittaamalleni rangaistuksen määräämisen yleisperiaatteiden koherenssille.

Yleisten tilastotietojen mukaan kahta vuotta lähestyvistäkin vankeusrangaistuksista enemmistö on viime vuosina tuomittu ehdollisina. Alioikeuskäytäntö on siis kehittynyt lievempään suuntaan tavalla, joka ei ole suoraan näkynyt korkeimman oikeuden rangaistuskäytännössä. Rangaistuskäytännön tämänkaltaista lieventymistä voidaan pitää hieman yllättävänä, kun aikaisemmin on varsin vakiintuneesti katsottu, että kahta vuotta lähestyvä vankeusrangaistus tulisi lähtökohtaisesti tuomita ehdottomana.

Tässä tutkimuksessa esitelty empiirinen aineisto osoittaa, että ehdollista vankeutta puoltava oletama ei käänny alioikeuskäytännössä edes silloin, kun kyse on kahden vuoden rangaistuksesta. Alioikeuskäytäntö on siis selvästi lievempää kuin korkeimman oikeuden käytäntö. Toisaalta oletaman kääntymisessä on alioikeuksissa myös selvempiä rikostyyppikohtaisia eroja kuin mihin korkeimman oikeuden oikeuskäytäntö antaisi aihetta. Seksuaalirikoksista tuomittavat rangaistukset vaikuttavat päätyvän pääasiassa ehdottomiksi tilanteissa, joissa näin ei esimerkiksi talousrikoksissa vielä tapahdu.

Kaiken kaikkiaan ensikertalaisille tuomittavien vankeusrangaistusten lajinvalinta on nähdäkseni tärkeä ja mielenkiintoinen tutkimuskohde, josta soisi tehtävän vielä jatkotutkimusta. Tilastollisen aineiston perusteella olisi syytä selvittää tarkemmin ainakin rangaistuslajin valinnan pitkäaikaista kehitystä sekä mahdollisia alueellisia eroja ehdottoman vankeuden käytössä. Oma jatkotutkimuksen tarpeensa liittyy myös kysymykseen oheisseuraamusten käyttöasteesta silloin, kun kyse on pitkistä ehdollisista vankeusrangaistuksista.

Selecting the type of imprisonment for first-time offenders

HEIKKI KEMPPINEN, LL.D., M.A., Referendary Counsellor, Supreme Court

The Criminal Code's system of sanctions is based on an idea of a gradual increase in severity. In offences for which the only punishment is imprisonment, this idea is realised through legislation by conditional imprisonment being the primary sanction in cases where the length of the sentence is no more than two years and where the severity of the offence, the guilt of the perpetrator or their earlier offences do not require unconditional imprisonment.

The grounds for selecting the type of imprisonment have to do partly with assessing the offence at hand and partly with the earlier offences committed by the defendant. The article examines the decisions to be made for the imprisonment of first-time offenders and especially the question of at what point the severity of the offence and the guilt of the perpetrator weigh more on the scale than the status as a first-timer, and thus require unconditional imprisonment. The focus is therefore on cases where the length of the sentence approaches two years.

At the centre of the study is a systematic reading of the case law of the Supreme Court and a critical examination of interpretative choices made therein. In addition, the study is based on the analysis of hundreds of district court judgments, collected for this very purpose.

The results of the study show that the practice of selecting the type of imprisonment in lower courts is substantially more lenient than the practice of the Supreme Court. In the lower courts, the presumption favoring conditional imprisonment does not usually appear to turn toward unconditional imprisonment even when the length of the sentence reaches two years. This differs from the stand taken in Supreme Court case law, legislative history and legal literature.